

Ürülékterápia

A gyógyszerészet kezdettől fogva a „természet három országából” vagyis az állatok, a növények és az ásványok világából gyűjtötte alapanyagait. Az állati eredetű orvosságok származhattak a halott állatból – ilyen volt a mérgezés ellen használt narválszarv, a hegyikecske gyomrából előszedett bezoárkő, a vizelethajtó körisbogárpor, az afrodiziákus hatású verébagyvelő, vagy éppen a 19. századi organoterápia sokféle szervkivonata – ám a gyógyszerek eredhetnek eleven állatoktól, sőt emberektől is, gondoljunk a méhpempőre, a vérplazmára vagy a tejre. Az utóbbi, eleven állatoktól-emberektől nyert szerek közé tartoztak azok az orvosságok is, amelyek ürülékből készültek egykor. Az ezekkel végzett gyógyítást szkatoterápiának vagy uroterápiának nevezik (a szkór 'ürülék', illetve az úron 'vizelet' görög szavak alapján).

A széklet és a vizelet a népi gyógyászatban és gyógyító varázslásban is világszerte előfordul, a szkatoterápia azonban még a mágiánál is ősbibb eredetű, hiszen nem is emberi találmány: már az állatvilágban rábukkanhatunk nyomaira. Megfigyelhető ugyanis, hogy főként ragadozó állatok, ha elcsapják a gyomruk, saját székletüket, vagy más állatok ürülékét fogyasztják – mivel a félig megemésztett ürülék könnyen emészthető, és még mindig sok tápanyag és hasznos enzim található benne. A hagyomány szerint a Rómában tevékenykedő bithüniai Aszklepiadész (Kr.e. 1. sz.) volt az első tanult orvos, aki gyógyszerként emberi ürüléket javallott betegeinek. A székletet – állati és emberi székletet egyaránt – a görög orvosok elsősorban bőrbajok, kelések ellen ajánlották. Az idősebb Plinius (Kr. u. 1. sz.) *Historia Naturalis*-ának 28. könyvében egy sor állati ürüléket ajánl orvosságként, többek közt tevetrágyát hajhullás, kecsébogyót szemmel verés, tyúk-guanót mérgezés, szamárvizeletet szeplők, fekete koca húgyát pedig epilepszia ellen javallja. Ugyancsak gyakoriak az ürülékgyógyszerek Dioszkuridész (Kr. u. 1. sz.) gyógyszerészeti munkájában, Galénosz (2. sz.) több írásában, de Sextus Placitusnál (4. sz.), majd az arab orvosoknál, például Avicennánál, Mesuenél, Al-Kindinél is számos effajta receptet olvashatunk. Avicenna egyebek közt nyíl ütötte sebre ajánlja az emberi székletet. Nem csodálkozhatunk, ha Johann Joachim Becher (1635-1682) csodálatos versikékben bővelkedő *Parnassus medicinalis*-ában egyenest kijelenti: „kinek vizeletből elegendő fussa, nincs szüksége annak többé patikusra”

A vizelet – s kiváltképp az emberi vizelet – gyógyászati alkalmazása még a székleténél is elterjedtebb volt: Mexikótól Japánig és Tahititől Magyarorszáig széles körben alkalmazták, szemölcs, hörghurut, trachoma, torokgyík, skorbut ellen egyaránt. A húgysav szintén orvosságként vagy gyógyszerkeverék-alapanyagként alkalmazott szer volt. A hagyományos kínai orvoslás sebkezelésre használta. A bőrre kent vizelet viszont a kínaiak szerint a vérkeringést serkenti. A német néphit ezzel szemben úgy tartja, hogy a férj vizelete (belsőleg alkalmazva) megkönnyíti az asszony vajúdsát. Magyarországon nátha, maláriás láz ellen itatták a beteggel saját vizeletét, fülfájás ellen a fülbe csepegtették, szemölcsöt távolítottak el vizeletes tapasszal. A hazai népi gyógyászatban egyébként a gyógyanyagot előállító állat színe sem volt érdektelen, elsősorban fekete állatok, különösen fekete kandúrok, fekete bikák és sárga kancák vizeletével gyógyítottak előszeretettel.

A székletnek és vizeletnek nem csak anyagát, hanem illatát is hasznosították gyógyászati céllal. A 14. században pestises fertőzés megelőzésekképpen szagolgattak erős ammóniatartalmú tehéntrágyát, ám ugyanez a szer orrvérzés csillapítására is szolgálhatott. A szkato- és uroterápia az úgynevezett medicina pauperum (szegények patikája) nevezetű

gyűjteményekben fordult elő különösen sűrűn, hiszen ezek célja éppen az olcsón vagy egyenest ingyen beszerezhető medicamentumok összegyűjtése volt.

Elsősorban a korábbi medicina pauperumok anyagából merített a téma legnagyobb szaktekintélye, Christian Franz Paullini (1643-1712), népszerű és számos kiadást megért *Heilsame Dreckapotheke* (Gyógyhatású Szennypatika) című, először Frankfurtban, 1696-ban kiadott könyvében, vagy Daniel Beckherius (1594-1655) *Medicus microcosmus*-ában (London, 1660). E művek kizárólag székllettel és vizelettel készült recepteket tartalmaztak. A 17. században azonban a tudományos irodalomban is megjelenik a széklet-gyógyszer: Rosinus Lentilius (1651-1733) a lipcsei *Ephemerides Medico-Physicae* című folyóirat 1694-es számában írt összefoglalást a szkatoterápiáról. A téma legteljesebb feldolgozása Martin Schurig (1656-1733) szász udvari orvos Drezdában, 1725-ben kiadott *Chylologiá*-ja volt, amely már farmakognóziái elemzéseket is tartalmazott.

Az emberi és állati ürülék a 18. század végéig a tudományos gyógyszerészetben is felbukkan, a 19. századra azonban teljesen a népi gyógyászat területére szorul vissza. Jean-Jacques Mangetus 1704-es gyógyszerészeti lexikona még a vizelet nyolcféle alkalmazási módját sorolja fel, a század végére azonban a húgy gyakorlatilag eltűnik a tudományos gyógyszerkönyvek receptjeinek összetevői közül.

A nép körében viszont manapság is széleskörű az ürülékgyógyászat alkalmazása, mind a gyakorlati, mind pedig a mágikus gyógy módokban. John Gregory Bourke (1843-1906) amerikai ezredes, a szkato-etnológia legnagyobb szakértője gazdag gyűjteményt állított össze a népi szkatoterápiás eljárásokról, amely németül Lipcsében, 1913-ban jelent meg.

A vizeletgyógyásznak (uropáthia néven) a 20. században is akadtak, sőt ma is akadnak hívei. Az angol John W. Armstrong a *The water of life* (Az élet vize) c. 1937-ben publikált könyvében ismerteti sajátos terápiáját, melynek során a beteg saját vizeletét alkalmazza orvosságként – külsőleg és belsőleg egyaránt. Armstrong szerint a vizelet Isten által adott panacea, mindent gyógyító szer, csak helyesen kell használni. Az amerikai B. Barnett és M. Adelman természetgyógyászok ugyanezt a szert az 1980-as évek óta alkalmazzák gyógyításra – kedvező tapasztalataikról könyvet is kiadtak.

Kevesen tudják, hogy a B 12-es vitamint, egészen az 1960-as évekig, többnyire anaerob módon erjesztett emberi székletből állították elő. Evvel kapcsolatban egy bájos anekdotát is elmesélhetek. (Nem tudom, valóban így történt-e, de „si non e vero, e ben trovato” – ha nem igaz, hát jól kitalálták.) Az 1950-es évek elején a hidegháború hatására a gyógyszerimport leállt, így hazánkban saját készítésű B 12 vitaminra volt szüksége. A Richter gyár meg is kapta odafönről az ukázt: állítson elő B 12-t, minél nagyobb mennyiségben. A főváros környékén azonban csak egyetlen helyen volt akkoriban a vitamin előállítására alkalmas derítő: Soroksáron. Az ám, de Soroksárról a sváb lakosság zömét korábban kegyetlenül deportálták Németországba, így a derítő derítenivaló nélkül szűkölködött. A gyár akkori igazgatója szorult helyzetében vett egy nagy levegőt, majd felkereste Farkas Mihály honvédelmi minisztert, és megkérte, hogy a zökkenőmentes alapanyag ellátás érdekében telepítsen laktanyát Soroksárra. Mivel pedig a béketábor érdeke mindenek fölött állt, Farkas Mihály teljesítette is a kérést. A hont az imperializmus ellen Soroksárott védelmező honvédek azután soha nem tudták meg, valójában milyen sajátos módon szolgálják hazájukat.